

тия по своята воля... Из това постановление учениците извлекали двойна полза: тия не само че се научавали да живеят без чужда помощ и не само че ставали самостоятелни, но губили своя навик да гледат с презрение на слугите и да считат простите занятия за достойние на бедните и безродните".¹¹

Съображенията за по-малката учебна натовареност в английските училища се приветства от Каравелов като средство за нормалното умствено развитие на учениците. "Но ангелизите се грижат и за нравственото здравие на детето, както и за физическото. Тия мислят, че с предивременното развитие се убиват мислителните способности на детето, следователно техните школни часове за занятията са много по-малко, нежели например във французките и немските училища".¹²

Възможността, която имат английските ученици да разпределят по свой избор извънучебното си време, да се подготвят самостоятелно за учебните занятия, да пътуват и да помагат в работата на родителите си, да се занимават със спорт - всичко това съдейства за развитието на свободен и самостоятелен човек. "И така, ученикът е свободен, когато се свършат лекциите, да употреби своето време по своята воля, т.е. той може да иде на разходка, да играе, да се къпе, да се бори и пр. ... В свободното от занятията време вие ще да срещнете множество ученици, които със съгласието на родителите пътуват съвсем сами. Случва се и така, щото и четири-найсетгодишното дете да върти важна търговия и да има работа с най-сложните банкирски сметки".¹³

Каравелов същевременно и критикува английското образование заради консерватизма, заложен в него. "Ангелизките деца - които са независими в сичко - се приучават още от малолетството си да уважават и да се кланят на всеки един стар предмет, на всеки един обичай, на сяко остаряло и преживяло постановление и на всяка безполезна старина".¹⁴ По този начин според него се възпитават "слепи робове", безкритични подражатели на онова, което от векове е прието за възвишено и ценно. Така се достига до неподвижност и самодоволство, които противоречат на човешкия прогрес и са пагубни за всяка нация.¹⁵ Ето защо Каравелов, макар и да приема много от елементите на английското образование за полезни и необходими, не го препоръчва за безусловен образец.¹⁶

От европейското образование той спира вниманието си върху най-съществени страни на френското, немското, руското и гръцкото. Каравелов смята, че няма какво да се заимства от образователните системи на съответните страни. Например: Френското образование според него страда от покровителството на държавата, която от своя страна се стреми да го подчини на интересите на управляващата в момента партия. Грижите на правителствата са насочени единствено към елитните учебни заведения, а народните селски училища са оставени под контрола на различни монашески ордени, "които са употребляли сичките си сили да затъпят безпашното стадо и да го приготвят за машина на всяка една партия",¹⁷ т.е. които възпитават учениците в дух на покорство и подчинение на управляващите. Освен това различията в образованието на двата пола, характерни за Франция, водят до неже-